

УДК 378

Сергій Курбатов

доктор філософських наук, старший науковий співробітник, афілійований науковий співробітник Університету Уппсали у Швеції, завідувач відділу лідерства та інституційного розвитку Інституту вищої освіти НАПН України, Київ, Україна
E-mail: sergiy.kurbatov@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТУ В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

Анотація: В статті аналізується трансформація класичної моделі університету в сучасних умовах. Зроблено акцент на кризу університетської освіти наприкінці ХХ – початку ХХІ сторіччя та пов'язані з нею виклики, які переживає сучасний університет. Серед цих викликів: масовий характер університетської освіти, бюрократизація університетського життя, скорочення державного фінансування, комерціалізація університетського середовища. Відповідно, формуються нові механізми оцінки університетської діяльності, зокрема університетські рейтинги, а на основі парадигми лідерства змінюються управлінські відносини всередині університету.

Ключові слова: університет, класична модель університету, масифікація, бюрократизація, комерціалізація, форми університету, університетські рейтинги, освітня політика, лідерство.

Sergiy Kurbatov

doctor of sciences in philosophy, senior researcher, affiliated researcher at University of Uppsala in Sweden, head of department of leadership and institutional development at Institute of Higher Education, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine
E-mail: sergiy.kurbatov@gmail.com

TRANSFORMATION OF UNIVERSITY IN THE CONTEXT OF CHALLENGES OF THE 21st CENTURY

Abstract: In the article we analyzed the transformation of classical model of university. Special attention was given to the crisis of university in the end of 20th – beginning of 21st centuries and the relevant challenges for academic life. Among them are massification, bureaucratization and commercialization of university, as far as shortening of financial support from the state. As a result, new mechanisms of evaluation of university activities, like university rankings, were established, the system of governance is transformed according to the paradigm of leadership and economic dimensions of university life are becoming more and more important.

Keywords: university, classical model of university, massification, bureaucratization, commercialization, forms of university, university rankings, educational policy, leadership.

© Сергій Курбатов, 2017

Сергей Курбатов

ТРАНСФОРМАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТА В КОНТЕКСТЕ ВИЗОВІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

Аннотація: В статті аналізується трансформація класическої моделі університету в сучасних умовах. Зроблено акцент на кризис університетського образования в кінці ХХ – началі ХХІ століть і пов'язані з цим виклики, на які змушений відповідати сучасний університет. Серед цих викликів – масовий характер університетського образования, бюрократизація університетського життя, комерціалізація діяльності і скорочення державного фінансування. Як результат виникають нові механізми оцінки університетської діяльності, в частині університетські рейтинги, а на основі парадигми лідерства змінюються управлінські відношення всередині університету.

Ключові слова: університет, класическа модель університету, масифікація, бюрократизація, комерціалізація, форми університету, університетські рейтинги, освітня політика, лідерство.

SergiyKurbatov

An extended abstract of a paper on the subject of:
“Transformation of University in the Context of Challenges of the 21st Century”

Problem setting. University is one of the key social institutions of European civilization. During historical development this institution demonstrated unique sustainability. At the same time, current changes in economical, political, social and cultural life enforce university to change and to be relevant to contemporary demands. What are the main challenges for university, which appeared during the last decades and could university continue to provide quality education with the relevant ethical background?

Recent research and publication analyses. We based our research on the works of Ukrainian (Viktor Andrushchenko, VasykKremen, SvitlanaKalashnikova, SergiyKurbatov) and contemporary Western researchers (Philip Albach, Simon Marginson, SheldonRothblatt, Richard Stivers) in order to identify the transformational context, in which contemporary university exist, as far as permanent changes, which characterize this context. Special stress is made on appearance of new forms of university activities (RistoRinne), influence of university rankings and attempts to measure the results of university activities (Philip Albach, EllenHazelcorn, SergiyKurbatov), analyses of crisis of classical model of university (Bill Readings, MarekKwiek), bureaucratization of university (Benjamin Ginsberg). All these materials help us to identify the main challenges for contemporary university and the main forms, in which university responded to them.

Paper objective. The aim of this paper is to identify and to analyze the main challenges for contemporary university and how these challenges influence its institutional transformation. Correspondingly, among the tasks are identification of the main changes of university environment in our time, as far as changes in university governance on the basis of leadership paradigm and intensive development of university rankings as a new form of evaluation of results of university activities.

Paper main body. Although the first university – Bologna University – was founded in 1088, the classical model of university was elaborated only in the 19th century mostly in the works of Wilhelm von Humboldt. Since 1960s this model faced different challenges, which gave

possibility to some researchers to claim the decline and, even, the death of university in classical understanding of this social institution. Among these challenges, first of all, we need to identify the mass character of university education and the relevant losing of its elite status. In Ukraine such process started in early 1990s. Secondly, it is bureaucratization of university life, which is embodied in term “all administrative university” (Ginsberg). The numbers of managers at university level increased dramatically during last decades in USA and Great Britain, and we could speak about the same tendency in Ukrainian universities. Thirdly, it is commercialization of university, which reflects one of the main tendencies of contemporary civilization and purely embodies in such forms as entrepreneurial and corporate universities. Contemporary university need to compete for funding at national, regional and global levels. Also, we could observe the shortening of state financial support of university activities and its perception as mostly private good – in comparison with perception of university as a public good in previous decades. The general tendency to accountability for public and private money supports the development of university rankings as a relatively new form of measuring of university activities – the first national university ranking appeared in 1983 and the first international – in 2003. Currently university rankings become a powerful instrument of educational policies. As to the university governance it passes the important process of transformation to the paradigm of leadership.

Conclusions of the research. Contemporary university as a social institution currently exists in situation of deep crisis and demand essential transformations. Mass character of university education, bureaucratization of university life, commercialization and shortening of state financial support – all these problems lead to searching for effective forms of quality assurance (university rankings) and new paradigms of governance (leadership).

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. «Університет – це європейська інституція; звичайно, це європейська інституція *parexcellence*. Жодна інша європейська інституція не поширилась в усьому світі так, як це зробив традиційний європейський університет. Система ступенів, які присуджує європейський університет, були адаптовані в різноманітних суспільствах у всьому світі. Чотири середньовічних факультети мистецтв, а також факультети права, медицини та теології, не лише збереглися, а й, доповнені різноманітними іншими дисциплінами, заклали основи університетів у всьому світі. З XVIII сторіччя університет стає інтелектуальною інституцією, яка культивує та передає весь корпус методично осмислених наукових дисциплін. Цей спосіб культивування знань постає та, одночасно, створює спільну європейську інтелектуальну традицію. В той же час, університет формує академічну еліту, етичні принципи якої базуються на спільних європейських цінностях, що долають національні кордони» [16, с. 19-20]. Я не випадково навів цю розлогу цитату Вальтера Рюєга із його вступу до фундаментальної «Історії університету в Європі». Університет – це, певною мірою, визначальна інституція європейської цивілізації, колиска формування її ціннісного підґрунтя. Отримання Україною 11 червня 2017 року безвізового режиму з країнами Європейського Союзу зараз часто тлумачиться як реалізація віковичних прагнень нашого народу стати частиною європейської сім'ї народів, як закономірне повернення до спільних історичних джерел. Але наскільки реальним буде це повернення без якісної університетської освіти з відповідним етичним підґрунтям, залишається відкритим питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Спираючись як на доробок вітчизняних науковців (Віктор Андрущенко [3], Василь Кремень [8], Світлана Калашнікова [6], Сергій Курбатов [12]), так і сучасних західних дослідників (Філіп Альтбах

[17],[19],[20], Саймон Маргінсон [22], Шелдон Розенблат [25], Річард Стіверс [26]), ми ідентифікуємо трансформаційний контекст, в якому перебуває сучасний університет та перманентні зміни, які в ньому відбуваються. Зокрема, акцент робиться на появі нових форм університетської діяльності (Рісто Рінне [24]), впливі на академічне життя університетських рейтингів (Філіп Альтбах [18], Елен Хезелкорн [21], Сергій Курбатов [9], [10], [11]), спробах обґрунтування фундаментальної кризи сучасного університету (Біл Рідігс [23], Марек Квек [7]).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. В статті ми намагаємося, поєднуючи підходи вітчизняних та західних науковців, визначити основні виклики, з якими стискається університет в процесі фундаментальних трансформацій ХХІ сторіччя та ідентифікувати конкретні форми, які породжує цей трансформаційний контекст. Також проаналізовані перспективи розвитку університету як соціальної інституції.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета цієї статті – проаналізувати та спробувати осмислити основні виклики, з якими стискається університет ХХІ сторіччя та їх вплив на його інституційну трансформацію. Відповідно, цілі статті включають в себе ідентифікацію основних змін, які зазнає університетське середовище в наш час, а також розгляд нової парадигми управлінської діяльності на рівні університету – лідерства, та нових форм оцінювання академічної діяльності – університетських рейтингів у цьому трансформаційному контексті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Хоча через кілька десятиліть університет буде святкувати тисячоліття власної історії – адже першу подібну інституцію, Болонський університет, було засновано в 1088 році – теоретичні основи класичної його моделі були розроблені на початку ХІХ сторіччя Вільгельмом фон Гумбольдтом (1767-1835), ювілейну, 250-ту річницю з дня народження якого ми відзначали 22 червня 2017 року. «Смисл поняття вищих наукових закладів криється у їхній функції. Вони немов вершина, місце скупчення усього, що безпосередньо стосується моральної культури нації. Завдання цих закладів – опрацювати науку у найглибшому, якнайширшому сенсі цього слова та передати духовному вихованню вже опрацьований матеріал. Головне завдання вищих наукових закладів – поєднати у собі об'єктивну науку з суб'єктивною освітою, а ззовні – повну шкільну освіту з першими кроками самостійного навчання» - зазначає Вільгельм фон Гумбольдт у праці «Про внутрішню та зовнішню організацію вищих наукових закладів у Берліні» [5, с. 25]. Фактично, німецький філософ артикулює тут дві головні складові університетської місії – навчання та дослідження, які зберігають своє фундаментальне значення і в наш час.

Те, що саме Вільгельм фон Гумбольдт розробив своєрідну матрицю розбудови університету, яка використовувалась впродовж наступних двох століть та зберігає значення в наш час, є, певною мірою, парадоксальним фактом. Як помічає шведський дослідник Бьорн Вітрок: «Помічена багатьма істориками іронія полягає в тому, що гумбольдтівська модель університету, сформована цілісним мисленням та широкими історико-культурними категоріями, модель, яка надихалась філософією, ворожою вузькій спеціалізації, згодом стала ідеальною архетипічною моделлю втілення наукових підходів, що засновані на протилежних принципах» [27, с. 315].

Починаючи з 60-х років ХХ сторіччя класична модель університетської освіти перебуває у кризовому стані, пов'язаному з остаточним перетворенням її характеру з елітного на масовий. Середньостатистичний університет – це вже не «вежа із слонової кістки», де найкращі передають свої знання ретельно відібраним адептам, і навіть не заснований на принципах меритократії механізм забезпечення національної дер-

жави та її економіки висококваліфікованими кадрами. Це – скоріше атрибут успішної соціалізації особи в її молоді роки, своєрідний символічний доступ в доросле, професійне життя. Тому фінансування університетської освіти поступово перетворюється на приватну справу громадян, а держава, відповідно, намагається скорочувати видатки на вищу освіту. Як наслідок всіх цих процесів відбувається диверсифікація форм університету. Так, наприкінці ХХ сторіччя американський дослідник Шелдон Розенблат пропонує наступну класифікацію закладів вищої освіти відповідно до критеріїв, які беруться за основу:

1. Відповідно до форм внутрішнього правління, де університет часто постає як самоуправна гільдія, або корпорація молодших та старших членів, або викладачів та студентів.

2. Відповідно до більш широких соціальних характеристик та ідентифікацій, зокрема, коли він *inter alia* може бути названим аристократичним.

3. Відповідно до принципів вступу, які визначаються обсягом фінансування та заробітною платою співробітників, відповідно до яких можна віднести елітний, меритократичний та масовий або відкритий університет.

4. Відповідно до місця розташування та географічної рефлексії цієї місії: муніципальний, провінційний, міський, локальний, регіональний чи національний.

5. Відповідно до правового статусу та джерел фінансування: державний, громадський, приватний або ж квазі-приватний.

6. Відповідно до власної місії або ж функцій: дослідницький, навчальний, професійно-освітній.

7. Відповідно до сили зв'язку з оточуючим соціальним середовищем: автономний університет або ж як компонент більшої системи, «прив'язаний» до центральної адміністративної влади [25, с. 3-4].

Драматичну рефлексію долі класичної моделі університету та його місії наприкінці ХХ сторіччя й у наш час добре відображає назва відомої праці Біла Рідінгса «Університет у руїнах» [23]. «Університет зараз перетворюються на принципово іншу інституцію, а ніж це було раніше. Він більше не пов'язаний з національною державою, як основний виробник, захисник та розповсюджувач ідеї національної культури. Процеси економічної глобалізації принесли відносний занепад національної держави як головного джерела капіталу у світі. Внаслідок цього, університет перетворюється на транснаціональну бюрократичну корпорацію, яка або пов'язана з транснаціональними управлінськими утвореннями, на кшталт Європейського союзу, або ж функціонує незалежно, за аналогією з транснаціональними корпораціями» - вважає Рідінгс [23, с. 3]. Отже, на думку вченого, у сучасному світі університет у його класичному розумінні зникає. Натомість йому на зміну приходять певні «несправжні» форми університетської діяльності, які в подальшому спровокують занепад традиційного академічного життя.

Але, на думку автора, зараз університет продовжує залишатись живою, динамічною інституцією, що органічно вбудована в контекст нашої цивілізації та адекватно відповідає на її численні виклики. Більш того, університет відіграє в ній роль однієї з ключових інституцій, що знайшло відображення в термінах, якими соціальні дослідники позначають реалії сьогодення: «суспільство знань», «суспільство навчання», «економіка, заснована на знаннях» [29]. Елітні університети реально постають центрами розвитку нашої цивілізації, вони успішно інкорпують її фундаментальні тенденції, підходи, технології.

Розглядаючи освітню політику в контексті глобалізації «згори», яка «масштабно реалізовується адептами неолібералізму починаючи з 80-х років ХХ сторіччя» [3, с. 36],

В.П. Андрущенко та В.Л. Савельєв ідентифікують наступні характерні риси:

- 1) запровадження лінії на посилення підзвітності, прозорості та ефективності в умовах, коли на зміну «держави добробуту» приходить «держава аудитор»;
- 2) приватизація, зменшення державних витрат на освіту та зростання значення інших джерел;
- 3) інкорпорування ринкових принципів в навчальний процес та організація наукової роботи, що знайшло теоретичне оформлення в концепції академічного капіталізму;
- 4) курс на створення всеохоплюючої системи оцінювання результатів навчання та розробка відповідних стандартів на національному, регіональному та світовому рівнях [3, с. 36-37].

Польський дослідник Марек Квек характеризує нинішню ситуацію як «кризу ідентичності сучасного університету», у зв'язку з якою стають актуальними наступні питання: «чи вимагатиме від пізньої модерності та інформаційної доби цей перехід – зменшення ролі національної держави та посилення глобалізаційних процесів – радикально нового формулювання соціальної місії та завдань Університету як закладу? Чи Університет (північноамериканського чи східноєвропейського зразка) подолає перехідну кризу довіри з боку суспільства, кризу своїх фундаментальних цінностей? Чи подолає драматичну кризу власної ідентичності за умов радикальної зміни світового ладу? Чи вистоїть він перед спокусою «корпоратизації» та переходу на радше бізнесові, а не освітні засади функціонування під тиском глобалізації та її соціальних практик? Як відреагувати на зневіру в ньому громадськості та зменшення державного фінансування вищої освіти?» [7, с. 269]. І далі: «Без сумніву, Університет продовжує жити і працювати, проте принцип його роботи кардинально змінюється: або він керується логікою виробництва та споживання (знань), себто ліпше-гірше продає свій товар, або ж з усіх сил бореться з державою, що у цілому світі щораз менш охоча фінансувати університет як публічний заклад. Університет вже не є партнером держави, він радше став прохачем, отже, держава і ставиться до нього як до прохача» [7, с. 283-284].

У цьому протистоянні з державою університет парадоксально дублює на інституціональному рівні управлінські інституції, радикально бюрократизуючи власне життя та, фактично, розбудовуючи «державу в державі». Подібна бюрократизація призводить до зростання числа університетських управлінців, які безпосередньо не здійснюють ані навчання студентів, ані проведення наукових досліджень. Так, за даними Андре Спайсера [30], між 1975 та 2008 роками кількість управлінців в американських університетах зросла на 221%, в той же час кількість викладачів збільшилась лише на 10%, а дві третини британських університетів на даний момент мають більше управлінців, аніж викладачів. Професор американського університету Джона Гопкінса Бенджамін Гінзберг ще в 2011 році констатував появу «адміністративного університету» («all-administrative university») на підставі того, що університетський менеджмент активно концентрує владу у власних руках та відсторонює від неї викладачів та наукових співробітників, наслідком чого є зростаюча бюрократична регламентація всіх аспектів університетського життя, обмеження академічних свобод та корпоратизація університету [15].

На думку професора Альтбаха, ключовими факторами, які впливають на глобальний освітній простір, на сьогоднішній день є: «Виникнення глобальної системи знань, в якій комунікація стає прозорою, а результати досліджень та інша інформація легко поширюються всім світом, використання англійської мови як головної світової мови наукового спілкування, експансія інформаційних технологій» [20, с. 3].

Стрімкі темпи технічного та технологічного розвитку формують умови для досить амбівалентного сприйняття академічної професії у наш час. «Ми, викладачі, вва-

жаємо студентів ледащими та невідготованими до сприйняття високих знань. В свою чергу, студенти розглядають наші курси як невідповідні їхнім життєвим потребам та майбутній професії. Студенти значною мірою не сприймають літературу, історію, мистецтво та філософію минулого, тому що їх власний досвід, контекст їх життя є радикально іншим. Цей контекст сформований технологіями та візуальними образами: Інтернетом, торговими молами, телебаченням, відеоіграми та рекламою. Мудрість та досвід минулого не завжди відповідає реаліям технологічної цивілізації» - констатує Річард Стіверс [26, с. 217].

У своїй книзі, надрукованій у 2013 році, Філіп Альтбах ідентифікує дві основні рушійні сили світових освітніх змін – масовий характер освіти та становлення глобальної економіки знань. Він формулює «залізні закони» («ironlaws») перетворення університетської освіти на масову:

1) погіршення, в середньому, якості університетської освіти, пов'язане зі зменшенням фінансових витрат та уваги до підготовки студента, а також, можливо, зі зниженням інтелектуального рівня середньостатистичного студента;

2) посилення нерівності у світовому освітньому просторі – якщо ситуація в провідних університетах в середньому покращується, то в усіх інших, навпаки, - погіршується. Більш того, виникають чисельні приватні інституції, орієнтовані на попит, які мають відверто неадекватний штат викладачів та погану матеріальну базу;

3) масовий характер вимагає диверсифікації системи освіти відповідно до запитів ринку та потреб населення. Багато країн не провели відповідну диверсифікацію, що неодмінно прийдеться зробити в майбутньому;

4) деградує якість академічної професії – вона перестає бути привабливою для «найкращих та найталановитіших»;

5) драматично поширюється приватний сектор освіти, орієнтований лише на отримання прибутку [19, с. 10].

На думку Ф. Альтбаха, стрімко поширюється в сучасному світі практика академічного франчайзингу, коли провідні університети дозволяють, на певних умовах, видавати власні дипломи партнерам та представникам інших країн. Так, лише у Великій Британії у 2008 році було підписано більше 400 договорів академічного франчайзингу. «Франчайзинг – це забезпечення навчальними програмами та ступенями без безпосередньої участі їх «господаря». У цьому аспекті франчайзинг робить те ж саме, що й МакДональдс. Він продає право на бренд та пакет жорстких вимог та стандартів. Тому смак бігмаку в Чикаго та Шанхаї не відрізняється. Єдина відмінність Макдональдсу від освітнього франчайзингу полягає в тому, що він інвестує в неї прилади, обладнання та певні корпоративні стандарти, в той час як освітній франчайзинг потребує лише оренди місця з дуже незначними інвестиціями» – підкреслює він [17, с. 7-8].

Акцент на нерівності при аналізі реалій глобального освітнього простору робить і австралійський дослідник Саймон Маргінсон, який зазначає: «Глобальна вища освіта виробляється та споживається в рамках всесвітньої університетської ієрархії, в якій нерівність між дослідницькими університетами, як і нерівність між націями – і потоки людей, капіталів та знань, пов'язані з цією нерівністю – необхідні для глобальних перегонів. Нації-експортери збагачуються від відсутності можливості надання якісних освітніх послуг у нових націй, що веде до подальшого знецінення систем вищої освіти останніх. Англомовні нації отримують переваги завдяки домінуванню англійської мови. Ця глобальна ієрархія не є обов'язковою для спільних дослідницьких проєктів або некомерційного обміну студентами. Але без такої системи неможливо говорити про статусні переваги, а отже – про світову соціальну конкуренцію в галузі вищої освіти» [22, с. 35].

Тож можна констатувати, що в XXI сторіччі завершується формування глобального освітнього простору. Посилення взаємної залежності держав, експансія комунікаційних та інформаційних технологій, комерціалізація освіти призводять до того, що провідні університети США та інших країн долають національні рамки, конкуруючи та залучаючи кращих викладачів, дослідників та студентів вже в світовому масштабі. Отже, на зміну трендам націоналізації, розуміння університету як центру формування легітимних практик національної культури та виховання громадян згідно з цими практиками приходять тренди інтернаціоналізації.

При цьому не слід забувати, що глобалізація та її впливи є діалектичним процесом. Як зазначає В. Кремень: «В умовах глобалізації не зменшується, не зникає, а навпаки, актуалізується завдання зміцнення внутрішньо-національних, громадянських зв'язків, патріотичного єднання нації, народу. Бо, як ми вже зазначали, це тенденція не тільки до єдності світу, а й до загострення в цивілізованих рамках конкуренції між державами-націями. І тільки згуртована, консолідована нація зможе найбільшою мірою усвідомити власний національний інтерес і найбільш ефективно його відстояти у відносинах з іншими державами. А це означає – створити найліпші умови для життя і розвитку громадян своєї держави» [8, с. 389].

Тектонічні зміни приводять до трансформації класичної моделі університету та появи його нових форм. Так, фінські дослідники Рісто Рінне та Дженні Койвула зазначають, що в умовах глобалізації можливі наступні модифікації моделі університету:

- 1) інноваційний університет;
- 2) «сервісний університет» («service university»), орієнтований на задоволення потреб покупців;
- 3) мак-університет, принципами якого є ефективність, розрахованість, передбачуваність та контроль;
- 4) корпоративний університет, орієнтований на прибуток та масове поширення «академічних продуктів»;
- 5) підприємницький університет, який акумулює підприємницьку діяльність, структури та ставлення в рамках конкретного університету [24, с. 103]. Подібну диверсифікацію сенсового поля університету було важко уявити ще в середині XX сторіччя, але наш стрімкий час вносить зміни навіть у життя та функціональне підґрунтя цієї виключно сталої соціальної інституції, яка теж примушена шукати відповіді на виклики сучасної цивілізації із відповідними організаційними, структурними та функціональними трансформаціями.

Впливовим інструментом академічної політики впродовж останніх десятиліть стали національні та міжнародні університетські рейтинги. Як зазначає Елен Хезелкорн в монографії «Рейтинги та трансформація вищої освіти: битва за якість світового класу»: «Рейтинги стали нав'язливою ідеєю сучасного світу. Те, що на початку XX сторіччя в США сприймалося як академічна забава, а в 80-х роках XX сторіччя було інформаційною послугою для студентів, зараз стало ключовим фактором гонитви за репутацією з відчутним геополітичним присмаком» [21, с. 4]. Солідарно з нею мислить про значення університетських рейтингів в сучасному академічному житті і Ф. Альтбах: «Якби рейтингів не існувало, хтось, рано чи пізно, вигадав би їх. Адже поява рейтингів – це закономірний результат масового характеру вищої освіти та комерціалізації і конкуренції університетів в усьому світі. Потенційні споживачі освітніх послуг (абітурієнти та їх сім'ї) бажають знати, яку з чисельних опцій на ринку вищої освіти обрати» [18, с. 2]. Детальний аналіз теоретико-методологічних основ розробки університетських рейтингів та їх впливу на сучасну академічну політику зроблено в

монографії «Феномен університету в контексті часових та просторових викликів» [12] та статтях [9],[10],[11].

Важливу роль в успішному реформуванні університету відіграє і поступовий перехід до парадигми лідерства – «вищого еволюційного та якісного рівня управління» [6, с. 9] – яке постає ключовим фактором внутрішньої трансформації університетського середовища. У зв'язку з цим слід звернути увагу на науковий доробок співробітників нашого відділу [1, 2], які ставили собі за мету осмислити цей інноваційний концепт та визначити оптимальні шляхи імплементації відповідних підходів та практик в Україні. Поширенню філософії лідерства серед вітчизняних закладів вищої освіти сприяють і міжнародні проекти, зокрема Проект ELITE: Освіта для лідерства, інтелігентності та розвитку таланту (544343-TEMPUS-1-2013-1-LT-TEMPUS-SMHES) [14] та Програма з розвитку лідерського потенціалу університетів України 2015-2018 [13].

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, університет, як соціальна інституція, перебуває на початку XXI сторіччя в кризовому стані та вимагає фундаментальних трансформацій. Масовий характер вищої освіти, бюрократизація університетського життя, обмеження державного фінансування, комерціалізація університетського середовища, посилення конкурентної боротьби, і, як наслідок, пошук ефективних інструментів оцінки академічної діяльності, найбільш популярним з яких стають університетські рейтинги – ці фактори визначають реалії сьогодення. У наслідок чого модифікуються форми університетської діяльності та механізми управління вищими навчальними закладами, які переважуються на засадах лідерства, культивуючи спільне ціннісне середовище. Впевнений, що з цього середовища постане нова європейська академічна спільнота, органічною частиною якої стане українська університетська освіта.

Список літератури:

1. *Калашнікова С.* Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду розвитку лідерського потенціалу університетів у контексті глобального лідерства (частинна I):препринт (аналітичні матеріали). К. Інститут вищої освіти НАПН України, 2015. 153 с.
2. *Калашнікова С.* Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду розвитку лідерського потенціалу університетів у контексті глобального лідерства (частинна II). Вища освіта України, № 2 (додаток 1), 2017. С. 107-168.
3. *Андрущенко В. П. Савельєв В. Л.* Освітня політика (огляд порядку денного). К.: «МП Леся», 2010. 368 с.
4. *Гадамер Ганс-Георг* Ідея Університету – вчора, сьогодні, завтра. *Ідея університету: Антологія.* Під редакцією Марії Зубрицької. Львів: Літопис, 2002. С. 169-184.
5. *Гумбольдт Вільгельм фон* Про внутрішню та зовнішню організацію вищих наукових закладів у Берліні. *Ідея університету: Антологія.* Під редакцією Марії Зубрицької. Львів: Літопис, 2002. С. 25-36.
6. *Калашнікова С. А.* Освітня парадигма професіоналізації управління на засадах лідерства. К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2010. 380 с.
7. *КвекМарек.* Національна держава, глобалізація та Університет як модерний заклад. *Ідея університету : Антологія.* Під редакцією Марії Зубрицької. Львів : Літопис, 2002. С. 269–291.
8. *Кремень В. Г.* Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. К. : Педагогічна думка, 2009. 520 с.

9. Курбатов С. В. Проблема вимірювання результатів навчання і вдосконалення існуючих систем університетських рейтингів. *Вища освіта України*, № 2, 2017. - С. 18-22.
10. Курбатов С. В. Теоретико-методологічні перспективи розробки міжнародних університетських рейтингів. *Вища освіта України*, № 1, 2015. С. 34-39.
11. Курбатов С. В. Університетські рейтинги як альтернативний механізм освітніх вимірювань. *Рідна школа*, № 1-2, 2017. С. 3-6.
12. Курбатов С. В. Феномен університету в контексті часових та просторових викликів. Суми: Університетська книга, 2014. 262 с.
13. Програма з розвитку лідерського потенціалу університетів України 2015-2018. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ihed.org.ua/ua/diialnist/programma-z-rozvitku-liderstva.html>
14. Проект ELITE: Освіта для лідерства, інтелігентності та розвитку таланту (544343-TEMPUS-1-2013-1-LT-TEMPUS-SMHES) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ihed.org.ua/ua/diialnist/proekty.html>
15. Ginsberg, Benjamin *The Fall of the Faculty. The Rise of All-Administrative University and Why Its Matters.* Oxford University Press, 2011. 264 p.
16. A History of University in Europe. Volume I. Universities in the Middle Ages / De Ridder - Symoens, Hilde, editor. - Cambridge University Press, 1992. 506 p.
17. Altbach Philip G. Franchising – The Mc Donaldization of Higher Education / Philip G. Altbach // *International Higher Education*. 2012. № 66. P. 7–8.
18. Altbach Philip G. Rankings Season Is Here / Philip G. Altbach // *International Higher Education*. 2011. № 62. P. 2–5.
19. Altbach Philip G. The International Imperative in Higher Education / Philip G. Altbach. – Sense Publishers, 2013. 212 p.
20. Altbach P. G. Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution / P. G. Altbach, L. Reisberg, L. E. Rumbley. UNESCO, 2009. 254 p.
21. Hazelcorn Ellen. Ranking and the Reshaping of Higher Education: The Battle for World-Class Excellence / Ellen Hazelcorn. Palgrave Macmillan, 2011. 272 p.
22. Marginson Simon. Dynamics of National and Global Competition in Higher Education / Simon Marginson // *Higher Education*. 2006. Vol. 52. P. 1–39.
23. Readings Bill University in Ruins / Bill Readings. – Harvard University Press, 1996. 256 p.
24. RinneRisto *The Changing Place of the University and a Clash of Values: The Entrepreneurial University in the European Knowledge Society. A Review of the Literature* / Risto Rinne, Jenni Koivula // *Higher Education Management and Policy*. – 2005. – Vol. 17. – № 3. – P. 91–122.
25. Rothblatt Sheldon. *The Modern University and its Discontents: The Fate of Newman's Legacies in Britain and America* / Sheldon Rothblatt. – Cambridge University Press, 1997. – 475 p.
26. Stivers Richard. The Need for a “Shadow” University / Richard Stivers // *Bulletin of Science, Technology & Society*. 2006. Vol. 26, no. 3. P. 217–227.
27. *The European and American University since 1800: Historical and Sociological Essays* / ed. by Sheldon Rothblatt and Bjorn Wittrock. – Cambridge University Press, 1993. 384 p.
28. *The Road to Academic Excellence: The Making of World-Class Research Universities* / ed. by Philip G. Altbach and Jamil Salmi. The World Bank, 2011. 366 p.
29. Valimaa J., Hoffman D. Knowledge Society Discourse and Higher Education / J. Valimaa, D. Hoffman // *High Educ.* 2008. –№ 56. P. 265–285.

30. Spicer, Andre Universities are broke. So let's cut the pointless admin and get back to teaching. [Electronic resource] – Regime of Access: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/aug/21/universities-broke-cut-pointless-admin-teaching>

References:

1. Kalashnikova S. (2015) *Analiz providnoho vitchyznianoho ta zarubizhnoho dosvidu rozvytku liderysh'koho potentsialu universytetiv u konteksti hlobal'noho liderstva (chastynna I): preprynt (analytychni materialy)*. [Analyses of Essential Native and Foreign Experience of Development of Leadership Potential of Universities in the Context of Global Leadership (part I): pre-print (analytical materials)]. Kyiv: Institute of Higher Education NAES of Ukraine, 153 p. [in Ukrainian].
2. Kalashnikova S. (2017) *Analiz providnoho vitchyznianoho ta zarubizhnoho dosvidu rozvytku liderysh'koho potentsialu universytetiv u konteksti hlobal'noho liderstva (chastynna II). Vyscha osvita Ukrainy, № 2 (dodatok 1)* [Analyses of Essential Native and Foreign Experience of Development of Leadership Potential of Universities in the Context of Global Leadership (part II): pre-print (analytical materials) Higher Education of Ukraine, № 2 (supplement 1)], P. 107-168. [in Ukrainian].
3. Andruschenko V. P., Savelyev V. L. (2010). *Osvitnia polityka (ohliad poriadku dennoho)*. [Educational Policy (Review of Timetable)] .K.: “MP Lesya”, 368 p. [in Ukrainian].
4. Gadamer Hans-Georg (2002) *Ideia Universytetu – vchera, s'ohodni, zavtra. Ideia universytetu: Antolohiia*. [Idea of the University: Yesterday, Today and Tomorrow . Idea of the University: Anthology.] Lviv: Litopys, P. 169-184. [in Ukrainian].
5. Humboldt Wilhelm von (2002) *Pro vnutrishniu ta zovnishniu orhanizatsiiu vyschykh naukovykh zakladiv u Berlini. Ideia universytetu: Antolohiia*. [About Internal and External Organization of Higher Academic Institutions in Berlin Idea of the University: Anthology.] Lviv: Litopys, P. 25-36. [in Ukrainian].
6. Kalashnikova S.A. (2010) *Osvitnia paradyhma profesionalizatsii upravlinnia na zasadakh liderstva*. [Educational Paradigm of Professionalization of Governance on the Basis of Leadership]. Kyiv. 380 p. [in Ukrainian].
7. Kwiek Marek (2002) *Natsional'na derzhava, hlobalizatsiia ta Universytet iak modernyj zaklad*. [National State, Globalization and University as a Modern Institution] Lviv: Litopys. P. 269–291. [in Ukrainian].
8. Kremen V. G. (2009) *Filosofia liudynotsentryzmu v stratehiakh osvitn'oho prostoru*. [Philosophy of Human-Centered in the Strategies of Educational Space] K.: Pedagogical Thought. 520 p. [in Ukrainian].
9. Kurbatov Sergiy (2017). *Problema vymiryuvannia rezul'tativ navchannia i vdoskonalennia isnuuyuchykh system universytets'kykh rejtynhiv*. [Problem of Measuring of Learning Outcomes and Modernization of Current System of University Rankings] № 2, P. 18-22. [in Ukrainian].
10. Kurbatov Sergiy (2015) *Teoretyko-metodolohichni perspektyvy rozrobky mizhnarodnykh universytets'kykh rejtynhiv*. [Theoretical and Methodological Perspectives for Further Improving of International University Rankings] № 1, - P. 34-39. [in Ukrainian].
11. Kurbatov Sergiy (2017). *Universytets'ki rejtynhy iak al'ternatyvnyj mekhanizm osvitnikh vymiryuvan'* [University Rankings as an Alternative Mechanism of Educational Measuring] № 1-2. P. 3-6. [in Ukrainian].
12. Kurbatov Sergiy (2014). *Fenomen universytetu v konteksti chasovykh ta prostorovykh vykykiv*. [Phenomenon of University in the Context of Temporal and Spatial

Challenges] Sumy: University Book. 262 p. [in Ukrainian].

13. *Prohrama z rozvytku lider's'koho potentsialu universytetiv Ukrainy* [Program of Development of Leadership Potential of the Universities of Ukraine] 2015-2018. [Electronic resource] – Regime of Access: <http://ihed.org.ua/ua/diialnist/programa-z-rozvytku-liderstva.html>

14. *Proekt ELITE: Osvita dlia liderstva, intelihtnosti ta rozvytku talantu* [Project ELITE: Education for Leadership, Intelligent and Talent Encouraging](544343-TEMPUS-1-2013-1-LT-TEMPUS-SMHES) [electronic resource]. – Regime of Access: <http://ihed.org.ua/ua/diialnist/proekty.html>

15. Ginsberg, Benjamin (2011) *The Fall of the Faculty. The Rise of All-Administrative University and Why Its Matters*. Oxford University Press,. 264 p.

16. *A History of University in Europe. Volume I. Universities in the Middle Ages* Hilde, editor. - Cambridge University Press, 1992. 506 p.

17. Altbach Philip G. (2012) *Franchising – The McDonaldization of Higher Education International Higher Education*. № 66. P. 7–8.

18. Altbach Philip G. (2011). *Rankings Season Is Here International Higher Education*. № 62. P. 2–5.

19. Altbach Philip G. (2013) *The International Imperative in Higher Education*. Sense Publishers, 212 p.

20. Altbach P. G. Reisberg, L. E. Rumbley (2009) *Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution*. UNESCO, 54 p.

21. Hazelcorn Ellen. (2011) *Ranking and the Reshaping of Higher Education: The Battle for World-Class Excellence* . Palgrave Macmillan, 272 p.

22. Marginson Simon. (2006) *Dynamics of National and Global Competition in Higher Education*. Higher Education. Vol. 52. P. 1–39.

23. *Readings Bill University in Ruins / Bill Readings*. – Harvard University Press, 1996. – 256 p.

24. Rinne Risto Jenni Koivula (2005) *The Changing Place of the University and a Clash of Values: The Entrepreneurial University in the European Knowledge Society. A Review of the Literature* . Higher Education Management and Policy. Vol. 17. № 3. P. 91–122.

25. Rothblatt Sheldon. (1997). *The Modern University and its Discontents: The Fate of Newman's Legacies in Britain and America*. Cambridge University Press, 475 p.

26. Stivers Richard. (2006). *The Need for a "Shadow" University*. Bulletin of Science, Technology & Society. Vol. 26, no. 3. P. 217–227.

27. *The European and American University since 1800: Historical and Sociological Essays / ed. by Sheldon Rothblatt and Bjorn Wittrock*. Cambridge University Press, 1993. 384 p.

28. *The Road to Academic Excellence: The Making of World-Class Research Universities / ed. by Philip G. Altbach and Jamil Salmi*. The World Bank, 2011. 366 p.

29. Valimaa J., Hoffman D. (2008). *Knowledge Society Discourse and Higher Education*. High Educ. № 56. P. 265–285.

30. Spicer, Andre *Universities are broke. So let's cut the pointless admin and get back to teaching*. [Electronic resource] – Regime of Access: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/aug/21/universities-broke-cut-pointless-admin-teaching>

Стаття надійшла до редколегії: 18.11.2017